

1944, 25. červenec. Londýn. — Ze zápisu diskuse v politickém výboru Státní rady k osnově dekretu presidenta republiky o retribuci.¹ Komunističtí zástupci kritizují reakční stanovisko zástupců buržoasie, kteří usilovali, aby v nových soudních orgánech byl co nejméně zastoupen byrokratický živel a omezena účast zástupců lidu.

Referent prof. dr. Vl. Klecanda čte text §u 22. a své poznámky k němu.² Posl. J. Valo uvádí, že nutno si uvědomit, že jde o soudy politické, kde nezáleží tolik na právnickém posouzení případů, jako na jejich politickém hodnocení. Následkem toho má podle jeho názoru veřejný žalobce být osobou politickou. To ovšem nevylučuje, že může být také znalý práva. Řečník jen pochybuje, že každý prokurátor bude vhodnou osobou, která bude s to, aby politicky chápala úkoly veřejného žalobce v těchto politických procesech. I když tyto věci nelze říci přímo v zákoně, nutno najít takové řešení, které vyhoví požadavkům situace. Sen. K. Kreibich považuje funkci veřejného žalobce za velice důležitou. Ze zkušenosti a zejména z charkovského

¹ Jedná se o dekret presidenta republiky č. 6/1945 Úř. věst. čsl. ze dne 1. února 1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, jehož vydání se dlouho vleklo a který byl přijat až po dlouhých a ostrých diskusích mezi komunisty a představiteli buržoazního odboje. Osnovu dekretu vypracoval Stránský v červnu 1943 a odevzdal ji prezidentovi. Státní rada projednávala osnovu v šesti schůzích od 3. prosince 1943 do 2. února 1944 a pak opět až do 26. června 1944. Po připomínkách se pak losnova dekretu začala projednávat znovu.

Buržoazní představitelé se stále snažili hledat formulace, které by umožnily zachránit před potrestáním alespoň určitou část kolaborující české a slovenské buržoazie. Zvláště významné místo hrála v jejich úvahách otázka „neodolatelného donucení“. Soudili, že ten, kdo ve své vynucené součinnosti byl nedobrovolnou obětí a ne ochotným a zrádným pomocníkem, „má být zproštěn viny“. A za takové ubohé oběti považovali buržoazní politikové i Háchu, některé členy protektorátní vlády a vyšší státní úředníky.

Ostrá třídní srážka o vydání tohoto dekretu pokračovala i v druhé polovině roku 1944. Jak informoval Klecanda československé socialisty na jejich 14. poradě dne 16. 6. 1944 (AÚD KSČ Praha, f. 38, inv. j. 210, str. 225), prohlásil prezident Beneš po invazi západních spojenců do Francie, že dekret nepodepíše. Když se potom retribuční dekret projednával na plenární schůzi Státní rady dne 28. 9. 1944, hlasovali agrárníci Čapek, Hodža, Míšek a dále Radakovič, J. Pauliny-Tóth a Vído vyzývavě proti.

Pod vlivem válečných událostí, když se již celkem zřetelně ukazoval lidový charakter budoucího Československa, však prezident Beneš konečně dekret podepsal. Podepsání dekretu bylo vyhlášeno 28. 2. 1945, když kancelář presidenta republiky oznámila předsednictvu Státní rady, že prezident prý dekret podepsal již 1. února 1945.

Na nátlak komunistických zástupců byla do dekretu proti dosavadním právním zvykostem pojata i preambule, ve které je ve stručnosti vysvětlen politický význam dekretu a v níž se mimo jiné říká: „Porobení vlasti, vraždění, zotročování, loupení a ponižování, jehož obětí byl československý lid, a všechna ta stupňovaná německá zvěrstva, kterým bohužel pomáhali nebo asistovali i zpronevěřilí občané českoslovenští, z nichž někteří zneužili při tom i vysokých úřadů, mandátů nebo hodností, musí dojít zaslouženého potrestání bez průtahů.“ (Dekret presidenta republiky č. 6/1945 Úř. věst. čsl.). V dekretu byla zdůrazněna i účast lidu v soudnictví, neboť podle § 21 mimořádné lidové soudy měly vykonávat svoji pravomoc v tříčlenných senátech, skládajících se z jednoho soudce z povolání (navrženého ONV) a dvou soudců z lidu, navržených též ONV, kteří měli být při jednání a rozhodování zcela rovnoprávní. Ke konečné formulaci dekretu významně přispěl i faktický vývoj na osvobozeném území, zejména nařízení SNR. Prakticky však dekret aplikován nebyl, neboť očista na Slovensku se prováděla podle nařízení SNR č. 33/1945 Sb. nar. SNR a v českých zemích se očista po osvobození uskutečňovala hlavně podle dekretů presidenta republiky č. 16/1945 Sb. o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a č. 17/1945 Sb. o Národním soudu. (Blíže viz SÚA Praha, SR-L, zápisy ze schůzí plenárních zasedání a zápisy ze schůzí politického výboru.)

² V konečné verzi byl tento paragraf publikován jako § 23, jehož 1. odstavec zněl: „Veřejné žalobce u mimořádných lidových soudů jmenuje vláda nebo z jejího pověření ministr spravedlnosti pro určité údobí, pro určité případy nebo pro celou dobu činnosti soudu z prokurátorů nebo z jiných osob, které dosáhly doktorátu práv, nebo složily tři státní zkoušky právní, nejméně však státní zkoušku judičijní, pokud budou v seznanech, pořízených za tím účelem okresními národními výbory“ (dekret presidenta republiky č. 6/1945 Úř. věst. čsl.).

procesu³ je známo, jak důležitá je funkce žalobce a podle řečníka má větší význam než jeho právnícké znalosti a forensická schopnost⁴ vlastnost přesvědčeného vlastence a hlavně přesvědčeného antifašisty. Řečník neví, zda naši státní zástupcové stačí na takový úkol a vážně o tom pochybuje. Připomíná poměry v republice, kde sice mezi soudci byl značný počet sociálních demokratů a národních socialistů, ale mezi státními zástupci byli hlavně agráři a národní demokraté a jen málo socialistů. Proto doporučuje, aby se na základě návrhů národních výborů jmenovali veřejní žalobci, kteří by svůj úřad konali s nadšením a hlubokým přesvědčením a kteří by podle toho zastupovali žaloby proti fašistům a zrádcům. Právnícké vypracování obžaloby mohou konat právníci, ale člověk, který žalobu zastupuje před lidovým soudem, nemusí být někdo, kdo má všechny předepsané právnícké zkoušky, nýbrž musí to být člověk, který je s to zastupovat politickou obžalobu na základě své politické zkušenosti s náležitou vehemencí.

Místopředseda SR konsist. rada P. Fr. Hála je přesvědčen, že dojde v osvobozené vlasti k novému jmenování sboru soudců a státních zástupců. Vzpomíná toho, že příslušníci obou těchto stavů byli persekvoováni, že mnozí z nich byli popraveni nebo uvrženi do koncentračních táborů nebo alespoň propuštěni ze služby. Nebylo by spravedlivé, kdyby se nyní příslušníci právníckého stavu vyloučili z úkolu veřejného žalobce a naopak řečník se vřele přimlouvá za to, aby se v první řadě jmenovali právníci, kteří se osvědčili s hlediska národního a demokratického. Sen. K. Kreibich je srozuměn s tím, aby za stejných podmínek právníci měli přednost. Zpravodaj prof. dr. Vl. Klecanda doporučuje řešení, podle něhož by ustanovení prvního odstavce §u 22. odpadlo a vláda by jmenovala veřejné žalobce ze seznamů, pořízených národními výbory obdobně jak to má platit pro jmenování soudců. Posl. J. Valo souhlasí s tímto řešením a na projev konsist. rady P. Fr. Hály reaguje poznámkou, že nikdo nepomýšlí na to, že by z úřadu veřejného žalobce vylučoval právníky, nýbrž jde jen o to, aby oni právníci, kteří budou ustanoveni, byli zasvěceni do politických věcí, poněvadž jde přece o politické procesy.

Ministr spravedlnosti prof. dr. J. Stránský upozorňuje, že na rozdíl od nezávislého soudce je veřejný žalobce závislým úředníkem justiční správy a proto odpadá vlastně otázka jeho politické kvalifikace, poněvadž za jeho postup odpovídá vláda jako politický orgán. Jen vzhledem k tomu, že si ministr byl vědom, že vláda nebude mít dostatečný počet státních zástupců z povolání, pojal do osnovy ustanovení, které vládě má umožnit, aby jmenovala specifické veřejné žalobce. Pokud jde o prokurátory, je ministr přesvědčen, že bude třeba všechny znovu jmenovat a stejně tak bude nutné, aby se soudcové znovu jmenovali. Rozhodně je však toho názoru, že veřejný žalobce musí být právníkem a nepochybuje o tom, že je právníkem také v Sovětském svazu. Nesmíme však žádat příliš dokonalou právníckou kvalifikaci, poněvadž nebudeme mít dostatek takto kvalifikovaných lidí a proto se ministr v osnově omezuje na osoby, které vykonaly právnícké studium. Domnívá se, že prof. dr. Klecanda podceňuje

³ Charkovský proces proti zrádci M. Bulanovi a nacistickým zločincům W. Langheldovi, H. Ritzovi a R. Retzlawovi, kteří se dopustili masového vyvražďování a mučení civilního obyvatelstva charkovské oblasti, konal se v době od 15. do 18. prosince 1943. Probíhal šest týdnů po moskevské „deklaraci o ukrutnostech“, ve které představitelé tří velmocí protihitlerovské koalice shodně prohlásili, že fašističtí důstojníci a vojáci i členové nacistické strany nesou plnou odpovědnost za ukrutnosti, masakry a popravy, kterých se dopustili (viz Dokumenty ke studiu mezinárodního práva a politiky, str. 83—87). Bylo to po prvé v dějinách druhé světové války, kdy představitelé nacistického světa usedli na lavici obžalovaných. Proces jasně ukázal, že nacistické zločiny v Sovětském svazu a ostatních zemích nejsou izolovanými činy nezodpovědných jednotlivců, ale činy, které nacisté páchali organizovaně na rozkaz vedoucích představitelů nacistické strany, německé fašistické vlády a fašistického vrchního velení armády. Vojenský prokurátor zejména prokázal, že páčání těchto zločinů proti lidskosti a proti všem pravidlům mezinárodního práva nemůže být omluveno obhajobou, že se tak dalo na rozkaz. Soud sice konstatoval, že Hitler a ostatní nacističtí pohlaváři nesou za tyto zločiny osobní trestní odpovědnost, ale na druhé straně zdůraznil, že přímí pachatelé musí také mít za své nelidské činy v každém případě mravní i politickou odpovědnost. Soud proto odsoudil všechny čtyři obžalované k trestu smrti. (Blíže viz Судебный процесс о зверствах немецко-фашистских захватчиков на территории города Харькова и Харьковской области в период их временной оккупации. Госполитиздат 1944.)

⁴ Forensická schopnost nebo též forensní — soudní (právní) schopnost.

význam tohoto studia bez praxe a ujišťuje výbor, že mu může jako odborníku věřit, že určitá formální kvalifikace zůstává na základě tohoto teoretického studia. Pokud jde o politickou spolehlivost veřejných žalobců, nemá ministr námitek proti tomu, aby vláda nebo ministr spravedlnosti je jmenovali ze seznamů podobného druhu, jak jej národní výbory mají sestavit pro jmenování soudců.

Sen. K. Kreibich uznává, že veřejní žalobci v Sovětském svazu jsou právníky, ale nelze zapomenout na rozdíl mezi normálním obdobím a obdobím revolučním a řečník dodává, že po občanské a intervenční válce v Sovětském svazu v procesech proti sociálním revolucionářům v roce 1922 neměli Rusové dostatek právníků v kruhu svých věrných občanů a proto tehdy vykonávali úřad veřejného žalobce laičové. Šlo o přechodnou dobu a situace u nás bude obdobná.

Ministr dr. J. Stránský konstatuje, že v tom je právě typická problematika věci. Je pravda, že Sověty postupovaly po revoluci tak, jak to sen. Kreibich vylíčil, ale učinily právě tak, protože neměly dost právníků, poněvadž živlové, kteří v dřívějších dobách vykonávali tyto úkoly, byli kontrarevoluční a je ovšem otázkou, zda máme být tak pesimističtí, že budeme u nás očekávat podobnou situaci. Ministr je přesvědčen, že věc nemusíme vidět tak černě. Nutno mít větší důvěru k nové vládě v osvobozené republice, která přece bude také orgánem revoluce a nutno mít důvěru k převážnému počtu našich soudců a státních zástupců, kteří zajisté, jak to správně zdůraznil konsist. rada P. Fr. Hála, zůstali věrni republice. Vedle toho budeme mít několik tisíc jiných právníků, kteří budou moci úřad veřejného žalobce zastávat, poněvadž budou mít teoretickou kvalifikaci a morální způsobilost a spolehlivost. Kdyby ovšem ministrův optimismus nebyl oprávněn a kdyby se ukázalo, že máme obdobnou situaci, jak ji měl Sovětský svaz po revoluci, pak by se věc musila řešit obdobně a nesměli bychom se ptát po vysvědčení universitním. Inž. A. Frischer se domnívá, že sen. K. Kreibichovi jde o to, aby veřejní žalobci byli výkonní, aby uměli mluvit, aby dovedli obžalobu zastupovat s určitým nadšením a přesvědčením, ale to podle řečnickova názoru nestačí. Žalobce bude postaven proti obhájci, který bude právníkem a proti předsedovi soudu, který bude soudcem z povolání. Jeho posice by byla velice nevýhodná, kdyby sám nebyl práva znalý. Sen. K. Kreibich na to poznamenává, že by si troufal být dobrým žalobcem proti Henleinovi nebo Frankovi.

SÚA Praha. SR-L, politický výbor, ze zápisu 33. schůze. Průpis.

[34]

1944, konec července. Slovensko. — Stanovisko¹ ilegální Slovenské národní rady k úkolům a vzájemnému vztahu domácího a zahraničního odboje k budoucí vnitropolitické struktuře Československé republiky a k přípravám vojensko-politických akcí, sdělené prezidentu Benešovi a československé emigrační vládě do Londýna.²

¹ V prameni, ze kterého citujeme, je uvedeno „z odpovědi SNR“.

² Stanovisko ilegální SNR k řešení vztahu Čechů a Slováků v osvobozené ČSR, odeslané do Londýna koncem července 1944 (usnesení o tom, že prezident a vláda budou informováni o jejím stanovisku, učinila SNR na tajné schůzce 20. 7. 1944 — viz Slovenská národní rada 1943 — 1949, str. 20) reagovalo zejména na zprávu P. Drtiny ze 16. července 1944, jež tlumočila osobní stanovisko presidenta Beneše k řadě zásadních politických otázek. O tomto Drtinově vzkazu poskytují představu údaje z pera Husákova, který uvádí: „V zprávě hlavní tón bol tento: Čs. emigrační vláda má jasné dohody so všetkými spojencami o uznaní ČSR, o uznaní vlády. Preto keď spojenci naše územie oslobodia, vláda, resp. Dr. Beneš, urobí také a onaké opatrenie. Zvlášť bolo zdôraznené, že takúto dohodu má vláda i so Sovietskym sväzom. Zpráva naznačovala, že emigrační vláda pomýšla na vojenskú diktatúru nad Slovenskom na niekoľko rokov, že prvá jej starosť je určit vojenského veliteľa a zemského prezidenta a po niekoľkých rokoch dať ľudu rozhodovať o verejných otázkach. Predstavitelia čs. buržoázie v londýnskej vláde opierali svoje mocenské aspirácie o ústavu, o teóriu continuity prezí-